

מבט על, גיליון 745, 8 בספטמבר 2015

התפתרות מחמוד עבאס – מה השתנה?

קובי מיכאל

בתחילת אוגוסט 2015 הודיע מחמוד עבאס על כוונתו להתפטר מהוועד הפועל של אש"פ, כשלהכרזתו זו התלוותה התפתחותם של כמה בכירים נוספים, וב-1 בספטמבר 2015 אכן הודיע על התפטרותו מתפקיד זה וגם מתפקידו כיו"ר הוועד הפועל של פתח, הארגון המוביל באש"פ – הגם שלא נמסר מועד מדויק לכניסת הפרישה לתוקף. הכרזה זו לא התקבלה בהפתעה ברחוב הפלסטיני, הגם שרבים נוטים להתייחס אליה בספקנות וציניות ורואים בה תמרון פוליטי, שמטרתו לסייע לעבאס להרחיב את הלגיטימציה להמשך כהונתו רבת השנים בתפקיד זה.

ניתן להצביע על מספר סיבות להודעת הפרישה של עבאס. לצד גילו המתקדם (81), הוא מאבד את בסיס הלגיטימציה הציבורית לשלטונו, שכן אינו מצליח לשפר משמעותית את רווחת חייה של האוכלוסייה הפלסטינית וגם המאבק העממי והמדיני, שהוא דוגל בו, אינו סוחף את הציבור ומשכנע, כי יש בו תוחלת. עבאס, כיתר בכירי אש"פ והרשות הפלסטינית, קשור בעבודות לעצם קיומה של הרשות. עתידם הכלכלי והפוליטי תלוי בהיותם חלק ממערכות אלה. תלות זו היא סיבה מספקת שתמנע מאותם בכירים ליזום את פרוק הרשות. בה בעת, השחיתות והנפוטיות בשורותיה של הרשות הם בחזקת סוד גלוי והתסכול הציבורי בהקשר זה מתבטא בין היתר גם בסקרי דעת הקהל המצביעים על כי התמיכה ברשות ובכיריה נשחקת בהתמדה. ב-2 בספטמבר 2015 התפרסמו ב-הארץ תוצאות סקר דעת קהל מקיף, שהצביעו על תמיכה של כ-16 אחוזים בלבד בעבאס ועל אחוזי תמיכה נמוכים אף יותר בבכירים פלסטינים, ששםם הוזכר כמועמדים להחליפו. שיעורי אמון ציבורי נמוכים אלה, לצד היותם הסבר למהלך הפוליטי של עבאס, מסבירים גם את הספקנות, שביטא הציבור הפלסטיני בהיוודע הכרזת ההתפטרות.

יתר על כן, עבאס חש שהקהילה הבינלאומית מאבדת עניין בסכסוך הישראלי-פלסטיני וחושש מנסיגה של הממשל האמריקאי מכל מאמץ להתניע שוב את התהליך המדיני. זאת, בשל שיקולים פנים-אמריקניים, הקשורים כיום ברצון להימנע מהגברת המתח ביחסים עם ישראל, בין היתר על רקע אישורה של עסקת הגרעין עם איראן, ועם הקהילה היהודית בארצות הברית. במובן זה, ניתן לראות בהתפטרות עבאס גם איתנות לקהילה הבינלאומית ואזהרה מפני נסיגה מהידרשות לסוגיה הפלסטינית, ואולי אף רמיזה מאיימת בדבר כאוס, שעלול להיווצר בזירה הפלסטינית בהיעדרו מהזירה.

במקביל, עבאס מתבונן בהתפתחויות בזירת עזה וער לדיווחים על אודות משא ומתן המתנהל בין ישראל לחמאס, שיוביל אולי להסכם הודנה או תהדיה תמורת שיקום הרצועה. עצם הדיווחים, ובפרט אם מגעים בין ישראל לחמאס יסתכמו בהבנות בדבר שיקום ורגיעה ביטחונית לטווח הארוך, יחזקו את הלגיטימציה, שאינה רשמית אמנם, שממנה נהנה שלטון חמאס ברצועה. לכן, גם אם הדיאלוג בין ישראל לחמאס אינו מקיף ומעשי, הוא עדיין עשוי לחזק את מעמדו של חמאס בעיני הציבור הפלסטיני, לשחוק את הסיכוי לפיוס בינו לבין פתח ולחזרת הרשות הפלסטינית לרצועת עזה, וכן להוות תמריץ לחמאס להמשך מאמצי החתרנות נגד הרשות גם ביהודה ושומרון.

על אלו יש להוסיף את הקושי, שחוה עבאס בהתמודדות עם חברי הוועד הפועל, ביניהם יאסר עבד רבו, שאותם זיהה כחותרים תחת מעמדו וסמכותו ותומכים במתחרים ויריבים מושבעים שלו, דוגמת מחמד דחלאן.

אפשר שהתפתחותו של עבאס תוביל לבחירת ועד פועל חדש, שיהיה נוח לו יותר – אם אמנם יישאר בתפקידו. עיתויה של הכרזת ההתפטרות אינו מקרי: בחודש הקרוב צפויה להתכנס המועצה הלאומית הפלסטינית (מל"פ), לראשונה מזה כעשרים שנה. תקנון המל"פ מאפשר, בתנאים מסוימים, לבחור יו"ר וועד פועל גם בהיעדר קוורום. משום שרוב חברי המל"פ אינם מתגוררים בשטחי הרשות ורבים מהם לא יוכלו, או לא ירצו להגיע לכינוס, עבאס עשוי להימצא במצב נוח מבחינתו לקבלת החלטות, לבחירת חברים חדשים לוועד הפועל ואולי אף לבחירתו מחדש בשם "דין התנועה".

ההתפתחויות האחרונות ברשות ובאש"פ, בין אם הן אותנטיות ובין אם הן בחזקת תכסיס פוליטי, מעידות על משבר עמוק בזירה הפלסטינית, שהוא תוצאה של תהליכי התפוררות ואובדן לגיטימציה מתמשך של ההנהגה הפלסטינית. ישראל אינה יכולה להתעלם מהמשבר, למרות שלא נכון יהיה מבחינתה לנסות ולהתערב בו באופן ישיר. כל התערבות ישראלית במשבר או בניסיונות ליישבו עלולה להיות בעוכריה, שכן ניסיון להשפיע על המתרחש בזירה הפלסטינית יעורר התנגדות פלסטינית ועלול להחרף את המתח בזירת הסכסוך. יתרה מזאת, הצבעה של ישראל על מנהיג פלסטיני מועדף מבחינתה תפגום בלגיטימציה שלו ושל המערכת שיבקש לבסס ולהנהיג, ובפרט לעורר התנגדות למאמציה לחדש הידברות מדינית עם ישראל, אם תבחר לעשות כן. ממילא, ישראל מצויה במלכוד בין יחסיה עם הרשות הפלסטינית לבין מדיניותה ביחס לרצועת עזה. הצורך בשיקום הרצועה, שהוא הכרח אסטרטגי והומני, מחייב הידברות עם חמאס, אלא שהתקדמות בדיאלוג עם חמאס עלולה להחליש את מעמדה של הרשות, על רקע "משחק סכום האפס" המתקיים בין שני המחנות הפלסטיניים היריבים.

לכן, ישראל נדרשת לתמרון מורכב בין מתחים והגיונות פעולה: מומלץ שלצד המאמץ לשיקום הרצועה ישראל תיזום מהלכים משמעותיים ביהודה ושומרון, שיכללו, בין היתר, הגדלה של מספר היתרי העבודה בישראל, שיפור התנאים ונוהלי הפעילות במחסומים המרכזיים בין הגדה לישראל, הגמשת המדיניות בנוגע לפיתוח אזורי פלסטיני בשטחי B, וכן נכונות להקצאת אזורים מוגדרים בשטחי C שייועדו לצורך פיתוח תעשייה ותשתיות. במקביל, ישראל צריכה להמשיך לפעול בנחישות, שאכן גברה לאחרונה, נגד פורעי החוק היהודים ולעשות כל מאמץ להרגעת השטח במטרה להנמיך את רמת האלימות, להכיל אירועים מקומיים ולמנוע את התפשטותם כאש בשדה קוצים.

הפער בין ישראל והפלסטינים בנוגע לנקודת ההתחלה לחידוש המשא ומתן נותר רחב ועמוק, וכל שכן בנוגע למתווה ההסדר שיהיה מקובל על שני הצדדים. נוסף על פערי העמדות, המקשים על ישראל והרשות/אש"פ לשוב לחדר הדיונים, יש להניח שאם אמנם יחולו שינויים מבניים ופרסונליים באש"פ וברשות, הצד הפלסטיני יהיה טרוד במשך תקופת זמן לא-מבוטלת בפוליטיקה פנימית, מכדי להתפנות לחשיבה ולפעילות, שתסייע לחידושו של המשא ומתן. משמעות דברים אלה היא, ששבר המנהיגות בזירה הפלסטינית נוסף על יתר הגורמים, מקבעים את המבוי הסתום בתהליך המדיני.

מכל מקום, למרות הסיכוי הנמוך להתפרקות הרשות הפלסטינית או להתדרדרותה לכדי כאוס בלתי-נשלט, נכון יהיה מבחינת ישראל להיערך למקרה שתיאלץ לנקוט צעדים חד-צדדיים, ללא תאום עם כוחות הביטחון הפלסטיניים, כדי למזער סיכונים ולשמור על אינטרסים חיוניים. תמיד כדאי שתהיה גם תכנית מגירה להתמודדות עם התממשותו של תרחיש זה.